

DUCATUL MUNTEAN AL VOIEVODULUI VLAD III ȚEPEȘ (1448, 1456-1462, 1476)

Bogdan Costin

Abstract

The Prince of Wallachia Vlad III the Impaler (1448, 1456-1462 and 1476) was an interesting figure for the people living during his lifetime and afterwards, as proven by the unprecedented attention it received and still receives. It is worth mentioning that during Vlad's reign Wallachia saw the last period of true independence (regained by the United Princedoms Moldavia and Wallachia only after the Independence War with the Ottoman Empire, 1877-1878), but this required a hard fight and sometimes harsh methods.

A great number of papers and books that deal with the life and reign of Vlad Țepeș were written, so we won't go into a detailed presentation on this subject. It should be noted that Vlad ruled Wallachia as a voivode during three separate reigns (1448, 1456-1462, 1476). The first reign lasted for about two months (Oct.-Nov. 1448), interrupting the rule of his cousin, Vladislav II (1448-1456). The most important was the second rule, from August 1456 until November 1462, when most of the actions for which Vlad Țepeș is remembered as a great voivode happened. His third reign was short (Nov.-Dec. 1476) and ended tragically with the death of the voivode, on the battle field, apparently killed by treason.

It's worth mentioning that Vlad was the third Wallachian ruler with this name. Internal Wallachian chronicles and official documents recorded him later with the surname *Țepeș* ("the Impaler"), *Kazikli* in Ottoman documents, surname derived from his favorite method of punishment, impalement. Medieval Latin or German pamphlets or documents (and Vlad Țepeș himself in the Latin documents issued during his third rule) often used the name *Draculya* or *Dracula*, derived from the original *Drăculea*, meaning "the son of the Dragon" – his father, Vlad II (voivode of Wallachia 1436-1442, 1443-1447) got the surname *Dracul* after the Christian Order of the Dragon was awarded him by the Holy Roman Emperor Sigismund of Luxembourg, in 1431.

Perhaps the most important accomplishment of Vlad reign was keeping the integrity and freedom of Wallachia by a unforgiving war with the mighty Ottoman Empire and the armies of Mohammed II "the Conqueror", who not only conquered Constantinople and put an end to the Byzantine Empire, but also previously devoured all the other Christian principalities in the Balkans. His brave fighting greatly contributed to the fact that Wallachia was not dissolved and integrated into the mighty Empire, as proved not only at that moment in history but even later. It also rejuvenated the hope and belief in victory in a Europe frightened by the seemingly unstoppable Ottoman Empire, the Danube river and the fragile Wallachia being the only border and shield between. There is no doubt that for the Romanian people Vlad Țepeș will remain for the centuries to come a symbol of valiant fighter for freedom and a defender of Christianity, in spite of his roughness in rough times.

This paper deals with the numismatic aspects of the rule of Vlad III the Impaler, aspects very little known outside the circle of the specialized Romanian scholars and coin collectors. Until the year 1979 no coin was attributed with a reasonable degree of certainty to Vlad III, even if various attempts were made, starting towards the end of the 19th cent. Studies of classical Romanian medieval numismatics were also difficult to undertake, considering that no medieval documents regarding coin minting in Wallachia and Moldavia survived, and the fact that there is little variation in the names of the

voivods (common names were Vladislav, Radu, Vlad, Dan, Basarab), hence the difficulty to separate the coins of one ruler from those of another with the same name, all 'classical' Wallachian coins (issued cca 1365 – cca 1477) bearing no date. In 1979 Octavian Iliescu re-examined a silver unepigraphic *ban* from the famous Dimitrie Alexander Sturdza collection bequested to the Romanian Academy (first published by D. A. Sturdza in Haşdeu 1893, entry *Ban*, col. 2445 no. 16 and Tab. B, VI, assigned to Vlad V the Younger, 1510-1512) and re-attributed it to the reign of Vlad III the Impaler (fig. 2). This attribution was mainly based on the unexpected interpretation of the 'star with tail' symbol (placed in the reverse left field of the coin) as a comet (Iliescu 1979). Considering that comet Halley was seen in Europe in June 1456, and Toscanelli II during 1457, there is a possibility that the symbol on the silver *ban* is an echo of those cosmic events, perceived as favourable at least by the issuer, that happened close before or during the second and most important rule of Vlad the Impaler (from 1456, Aug. 22nd to before Nov. 26th 1462 A.D.).

Later on, in the 80's, the same notorious Romanian numismatist, Octavian Iliescu, published another unique coin, this time a silver *ducat* bearing the Cyrillic inscription **ІѠ ВЛА - ВУА** (for **ІѠ ВЛАА - ВУІАВУАА**), found during the archaeological diggings at the medieval princely court from Târgşor (14th-15th cent.), Prahova County, in 1968. This coin (fig. 3 and 4, reproduction and drawing after the published image of poor quality) bearing the image of the voivode standing, holding a spear, and the obverse with Jesus Christ in benediction was attributed to Vlad III the Impaler, although it was admitted that Vlad II the Evil (Dracul) could also be a possible issuer (Iliescu 1986, 268-278). Among other arguments in support of his attribution, Iliescu studied the letters (especially letter **Д** – Cyrillic *dobro*) and considered that they bear a great resemblance with those from the seal of Vlad III with Slavic legend (from documents dated 1459-1460 or loosely 1456-1462 kept in the archive of Braşov/Krönstadt). Other Romanian numismatists as well as the author of the present paper consider that there is a greater probability for this coin to be an issue of Vlad II Dracul (1436-1442, 1443-1447), since its iconographic features and style are much closer to the Wallachian coins issued during the first half of the 15th cent. (during the reigns of Mircea the Elder, Michael I, Dan II) until the monetary reform of Vladislav II (c. 1452), which restored the design of the 'common Wallachian type' of silver *ducat*. From a numismatic point of view it is much more plausible that the coins of Vlad III the Impaler - whose main rule (1456-1462) stretched from after the reign of his cousin Vladislav II (1447, 1448-1456) and before the first rule of his brother Radu III the Handsome (1462-1473, 1473-1474, 1474, 1474-1475) - should be rather similar to the coins of these rulers than different.

The above theory was unconfirmed by any recorded coin finds until April 2006 when the author had the opportunity to privately purchase in Bucharest one silver Wallachian *ducat* (unknown finding spot in Romania) bearing the Cyrillic inscription *Vlad Voivoda*, coin being the subject of this paper and described as follows.

Obv.: ✱+ІѠ ВЛААБ ВОИВОАА ГНЬ between outer dotted circle and strong inner linear circle.

Parted shield, with rounded lower border, crescent in the first half shield, below a 6-pointed star, barry of six in second half of the shield; old natural crack in the flan, below shield; slightly off-center, light double strike, slight flan concavity.

Rev.: +ІѠ ВЛААБ ВОИВОА between outer dotted circle and strong inner linear circle.

Wallachian eagle perched to left on a ceremonial helmet, with the head turned right to a cross which also starts the inscription; the helmet of armet type has lambrequins and two panaches, in the right and left fields, the upright one from the left field resembling a dragon with curved tail (probably only apparently, as there are known ducats of Vladislav II with a similar depiction); natural flan crack visible in front of the eagle; slightly off-center, double strike, light flan convexity.

The coin is struck in good silver (see below the XRF-analysis data), and has a particular dark brown-red toning, with earthen highlights (apparently it was not chemically cleaned).

Ducat, 'common Wallachian' type. AR $\nless 15$ mm 0,56 g (fig. 5 and 6, picture and drawing).

There are several arguments for attributing this coin to Vlad III the Impaler. The first argument is based on the reading of the inscription, which clearly names a voivode *Vlad*. There is no possibility that this inscription designates – in shortened form - a voivode *Vladislav* as the name on the coin ends with the Cyrillic *yer* (**ѣ**) - which is exactly how Vlad's name was written on his seal with Cyrillic inscription used during his second reign (fig. 7 and 8): **ѠШ ВЛАДЪ ВОНОВАА Н Г[ОСПОДН]НЪ ВЪСЕН ЗѢМА Н ѠПРОВАХІНСКОН**. Also judging by the size of the letters and the spacing left between them, one can see that there was plenty of space available for the die sinker to 'write' a longer name instead of a shortened one (frequently the lack of space on the die is the main reason for shortening inscriptions in medieval times, since die sinkers used punches with each of the letters needed, or other elements that composed the design). So we exclude any possibility that this coin was issued by any other ruler than one named Vlad.

The style and iconography of this *ducat* are very similar to those of the coins issued by Vladislav II and Radu III the Handsome. Some letters – such as **Д** (dobro) and **А** (az) - have peculiar shapes, also found on the coins of Vladislav II and Radu III (see fig. 9 with types of letters **A**, **B** and **Д** from 15th cent. Wallachian coins). So from this point of view the *ducat* in discussion is part of the same ‘family’ of coins, even if it is still different and has some specific features which distinguish it.

As proven by analytical data this Wallachian *ducat* seems to be struck in good silver. The X-Ray Fluorescence analysis performed at the National Museum of Romanian History showed a silver content between $81,8 \pm 0,35\%$ (obverse) and $83,97 \pm 0,44\%$ (reverse), with an average of $82,93\%$; based on this average percentage the calculated silver content of the ducat is $0,464$ g - see the body of the paper for detailed data and credits. Its diameter of 15 millimetres and weight of 0.56 grams are consistent with the metrology of the coins issued by Vladislav II and Radu III the Handsome. After the latter issuer the silver alloy was visibly debased, most of the coins issued by the follower Basarab Laiotă - and presumably Basarab Țepeluș - being struck in billon. A comparison of the above data with the average weight and fineness of the contemporary Ottoman silver akçhes of Mehmet II dated 855 A.H. and 865 A.H. reveals the equivalence in terms of intrinsic value of two Wallachian ducats of Vlad Țepeș with one Ottoman akçhe, especially with the lighter debased akçhes from the issue dated 865 A.H. (but struck from 17.10.1460 until 30.06.1470). The actual 'market price' or the official exchange rate of Vlad's *ducats* in Wallachia might have been slightly superior to their intrinsic value, perhaps 3 ducats to 2 akçhes - this would of brought consistent gains to the voivode issuer if the volume of the emission would have been sufficiently large to cover some payment needs (such as levies, including custom levies, generally expressed in local Wallachian coins as proven by a number of documents issued by several voivods). Considering that there is only one *ducat* of Vlad Țepeș known and no documents to prove official rates and weights, the above equivalence deduced from the metrological study and the hypothesis regarding the forced exchange rate should be taken with all the necessary reserve.

All these are arguments that this *ducat* fits perfectly into the series of coins struck by Vladislav II and Radu III the Handsome, series started in 1452 with the monetary reform of Vladislav II, now proven to be continued during the most important rule of Vlad III the Impaler (1456-1462), and closing with the silver *ducats* of Radu III, also struck during the first and most important rule of this voivode (before August 15th 1462-1473).

It is very difficult to establish a narrower issuing period for the Wallachian *ducats* of Vlad III the Impaler, within the limits of his main rule 1456-1462 A.D., or decide whether they were struck in the old mint from Târgoviște or in a newly opened mint from București – where Vlad moved his residence, as proven by a document dated 1459. The

economic situation in Wallachia was quite stable from 1456 until the great Ottoman campaign in June 1462. For the first two years of his second reign Vlad had to go himself to Constantinople with the tribute of 10000 gold ducats – a very high amount by any standards, for the following 3 years he used various pretexts to delay these payments in order to put the money to better use. We can assume that Vlad was prepared to face the consequences of his actions, and had achieved the economic and military strength required to defy the Ottomans led by Mehmet II ‘the Conqueror’. During these years Wallachia under Vlad Țepeș was at its height and all the conditions for minting were met – minting which might of started with the *bani* with ‘the comet’ symbol (dated with probability 1457-1459). Very possible this is also the time frame when Vlad started issuing the larger nominal, the *ducat*, not only the smaller *ban*.

Regarding the end of coin minting during Vlad’s reign, we must refer to historical facts. After refusing to pay the tribute and some devastating attacks of Vlad’s troops inside the Ottoman territory from South of Danube (former Bulgarian territory), a massive military force of 60,000-80,000 soldiers led by Mehmet II himself attacked Wallachia in June 1462. Although Vlad Țepeș and his army of about 30,000 troops (not all of them trained soldiers) fought bravely and held the advantage, the Ottoman army retreated but left behind the pretender Radu the Handsome, bound to attract the local noblemen (boyars) on his side and claim the throne with their support. As a consequence a period of political instability followed, Radu the Handsome and Vlad disputed the throne for the next months. These combined put probably an end to Vlad’s coin minting sometime before August 15th 1462, when Radu the Handsome as voivode of Wallachia signed a peace treaty with the Transylvanian Székelys. Vlad Țepeș didn’t ceased to fight for the throne until November 1462 when he was arrested and imprisoned by Matthias Corvinus for false accusations of treason. Only in Oct.-Nov. 1476 Vlad managed to reclaim the throne for a brief moment. He was killed in Dec. 1476 (before Christmas), apparently by treason, while his small army was battling the Ottoman troops who were bringing back the voivode Basarab III Laiotă.

In conclusion, the paper describes a previously unknown silver *ducat* (‘common Wallachian’ type) issued by the voivode Vlad III the Impaler during his second and most important rule Aug. 1456-Nov. 1462 (minting probably started in 1457 and ceased before Aug. 15th 1462). Future finds and research may bring more light in the matter of minting place - either the old mint from Târgoviște or a newly opened mint in Bucharest, Vlad’s new capital - and perhaps narrow down the issuing period.

Încă din timpul vieții, voievodul Vlad III Țepeș a trezit un interes deosebit în rândul contemporanilor săi, interes care a depășit demult zona Europei Centrale și Estice și s-a perpetuat până în epoca modernă. Deopotrivă laudat sau defăimat prin cronicile contemporane sau ulterioare, voievodul a rămas în istorie ca prototip al conducătorului creștin aspru care, cu puținele mijloace avute la îndemână, a pus țara sub ascultare și a ținut piept unui Imperiu Otoman aflat la apogeul puterii sale. Având prea puțin sprijin din partea aliaților de aceeași credință, atât interni cât mai ales externi (regele Ungariei, Matei Corvin, întorcându-se chiar împotriva sa și arestându-l în noiembrie 1462 pentru o presupusă înțelegere trădătoare cu sultanul Mehmed II), Vlad Țepeș a folosit uneori mijloace sângeroase de represalii și intimidare care, deși în epocă și-au atins scopul urmărit, au atras oprobiul unei creștinătăți corupte și dezbinată. S-au publicat numeroase lucrări¹, atât în România cât și în străinătate, care

¹ Prezentăm câteva titluri mai cunoscute, fără a avea intenția de a alcătui o listă bibliografică exhaustivă: C. Giurescu, *The Life and Deeds of Vlad the Impaler. Dracula*, New York, 1969; R. Florescu și R. McNally, *Dracula: a Biography of Vlad the Impaler, 1431-1476*. New York, 1973; Șt. Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, București, 1976, și ed. II, 1998; C. Rezachevici, *Vlad Țepeș - cronologie, bibliografie*, în *Revista de Istorie*, 29, 1976, 11 pp. 1745-1766; N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, București, 1976; M. Cazacu, *L’histoire du prince Dracula en Europe Centrale et Orientale (XVe siècle)*.

abordează viața și domnia lui Țepeș din cele mai diverse perspective, așa că nu vom insista asupra aspectelor biografice, concentrându-ne atenția asupra aspectelor numismatice ale domniei acestui faimos voievod muntean, aspecte foarte puțin cunoscute în afara cercului limitat al specialiștilor români.

Fig. 1 Portretul lui Vlad Țepeș (Castelul Ambras, Tirol, copie din secolul al XVI-lea după un original din secolul al XV-lea).

Până în anul 1979 problema emisiunilor monetare ale voievodului Vlad al III-lea Țepeș (1448, 1456-1462, 1476) s-a aflat într-o relativă stagnare, nici o monedă muntenească nefiind atribuită cu destulă certitudine acestui voievod, deși în literatura numismatică românească era publicată cel puțin o monedă care putea aparține perioadei respective.

Această monedă, un ban de argint (denumit mai târziu "banul cu cometa"), era cunoscută încă din 1893, când este publicat volumul III al dicționarului etimologic al lui Bogdan Petriceicu Hașdeu (Hașdeu 1893), cuprinzând ca anexă la vocea *BAN* un material elaborat de către D. A. Sturdza pe baza importantului său studiu monografic *Übersicht der Münzen und Medaillen des Fürstentums Romanien (Moldau und Walachei)* (Sturdza 1872, 44-129). Această nouă contribuție a lui Sturdza a constituit la vremea sa o sinteză a rezultatelor obținute până în acel moment în domeniul numismaticei medievale românești, și în același timp un punct de plecare pentru cercetările din secolul următor, al XX-lea (Iliescu 1996, 17-58). Banul în discuție este atribuit voievodului Vlad cel Tânăr/Vlăduț (1510-1512) (D. A. Sturdza, în Hașdeu 1893, s. v. *BAN*, col. 2445, nr.16 și pl. B, VI). Ulterior, numismații români care au studiat această monedă au atribuit-o succesiv voievozilor munteni Radu al II-lea Prasnaglava (Moisil 1921, 32-41, Moisil 1938, 109) respectiv Vladislav al II-lea (Iliescu 1958, 323, fig. 31 - *Ban atribuit lui Radu al II-lea* - și p. 337-338 discuția privind atribuirea lui Vladislav al II-lea).

Cu prilejul celei de-a zecea aniversări a Societății Academice Române, D. A. Sturdza dăruiește colecția sa de monede și medalii acestei instituții, punând astfel bazele viitorului Cabinet Numismatic al Academiei Române, inaugurat în 1911 sub conducerea sa. În deceniile care vor urma moneda în discuție rămâne în această importantă colecție publică (unde se află și în prezent). După ce în anul 1958 Octavian Iliescu atribuisese acest *ban* voievodului Vladislav al II-lea, în principal pe criterii stilistice (Iliescu 1958, 337-338), în anul 1979 același cercetător reexaminează această emisiune și o atribuie lui Vlad Țepeș (Iliescu 1979, 107-131 și pl. V, nr. 2).

Redăm în continuare descrierea acestui *ban* (traducere din lb. franceză), conform articolului citat (Iliescu 1979, 125):

Av.: Fără legendă. Scut împărțit, în primul cartier semiluna întoarsă surmontând o stea cu șase raze, al doilea cartier fasciat de șase piese. Cerc perlat exterior.

Rv. Fără legendă. Coif din profil, marcat (pe vizieră) de o stea cu șase raze, purtând deasupra acvila cu capul întors, cu aripile strânse, ținând în cioc o cruce latină, cu extremitățile vag ancorate; crucea este acostată la stânga de o semilună conturnată; la dextra față de acvila se află o cometă (steaua având doar 6 raze), cu coada ondulată coborând. Cerc perlat exterior.

AR. 11 mm 0,38 g nr. de inventar M-1786 (Fig. 2).

Atribuirea acestui *ban* ca emisiune a voievodului Vlad al III-lea Țepeș s-a făcut în principal pe baza unui argument ingenios, acela că simbolul din câmpul drept al reversului, o „stea cu coada în formă de S” - adică o cometă - ar fi o referire directă la cometa Halley, apărută pe cerul Europei la 8 iunie 1456, deci cu puțin timp înaintea urcării lui Țepeș pe tron în a doua

Geneva, 1988; E. Stoian, *Vlad Țepeș. Mit și realitate istorică*, București, 1989; R. Florescu și R. T McNally, *Dracula - Prince of Many Faces; His Life and His Times*, New York/Boston, 1989; *Dracula: Essays on the Life and Times of Vlad Tepes*, (sub redacția K. W Treptow), East European Monographs, no. 323, New York, 1991; M. Cazacu, *Dracula*, București, 2008.

domnie a sa (și cea mai importantă). Cometa, care a fost vizibilă pe cer timp de o lună, se pare că a generat panică în rândul contemporanilor (informații din izvoarele contemporane, cu comentarii în Iliescu 1979, 125-127), fiind plauzibilă reflectarea acestui fenomen în numismatică. În anul următor, 1457, și-a făcut apariția o altă cometă – Toscanelli II (Iliescu 1979, 127) – fapt considerat un argument în plus pentru atribuirea „banului cu cometă” ca monedă din anii 1456-1457 a lui Vlad al III-lea Țepeș.

În continuare rămăsese însă deschisă problema existenței unor ducați munteni cu inscripționă emiși de către acest voievod. Documentele de epocă par să confirme emiterea acestui nominal, fapt remarcat și de către cercetătorii români care s-au preocupat de această problemă, inclusiv de către Octavian Iliescu. Este vorba despre o scrisoare nedată a lui Vlad Țepeș către judele și pârgarii brașoveni, prin care solicită „voinici” din Transilvania pentru a-l sluji, menționând însă, printre altele: “dar Domnia-mea acum n-am ducați, ca să le plătesc leafă”, aspect important subliniat apoi prin repetare: “însă leafă n-am de unde să le dau” (Bogdan 1905 99, doc. nr. LXXVII, Arhivele Statului Brașov - ASB - nr. 159; Iliescu 1986 275). Scrisoarea a fost datată de către I. Bogdan, cu probabilitate, între anii 1476-1477 (recte nov.-dec. 1476, cea de-a treia domnie a lui Țepeș încheindu-se tragic către sfârșitul acestui an – Andreescu 1998 172-173) și redată de către O. Iliescu cca 1456-1459 (Iliescu 1986 275-276).

Este de remarcat faptul că formularea din scrisoarea aceasta pare a se referi mai degrabă la ducații *de aur* pe care voievodul nu îi are la momentul respectiv (pentru a face plăți), decât la moneda sa proprie pe care încă nu o emisese. Aceasta și pentru că documentele de epocă menționează în general *ducați* sau *florini* de aur ungurești (Iliescu 2002, 142 și 144) ca monedă foarte folosită pentru efectuarea plăților importante (inclusiv plata mercenarilor), cealaltă monedă importantă fiind asprul otoman. Cu toate acestea, simplul fapt că Vladislav al II-lea respectiv Radu cel Frumos au emis monede ar putea fi un argument – fără a implica în mod necesar acest lucru - în sprijinul teoriei emiterii monedelor proprii și de către Vlad Țepeș, a cărui principală domnie a fost cuprinsă între domniile celor doi voievozi cu care se înrudea.

În anii 1980, problema emisiunilor monetare ale lui Vlad III Țepeș este reluată de către Octavian Iliescu, cu prilejul publicării unui ducat de tipul cu voievod stând în picioare/Iisus Christos (Iliescu 1986, 268-278). Această monedă a fost descoperită în anul 1968, la Târgșor (jud. Prahova), în cursul săpăturilor arheologice efectuate la curtea domnească din secolele XIV-XV.

În continuare redăm descrierea monedei așa cum a fost prezentată de către Octavian Iliescu (Iliescu 1986, 269):

Av. **ΙΩ ΒΑΑ-ΒΩΑ**

Voievodul emitent văzut din față, în picioare, cu barbă, purtând coroană și ‘surcotă’, la fel ca Mircea cel Bătrân, Mihail I și Dan al II-lea; ține în mâna dreaptă o cruce lungă, în mâna stângă globul cruciger.

Ω Ω

Rv. **IC -XC** în câmp.

Bustul lui Iisus Cristos văzut din fața, cu barbă, binecuvântând cu mâna dreaptă și ținând cu cea stângă Evanghelia la piept.

AR. Ducat 15 mm, 0,549 g (greutate stabilită înaintea tratării monedei în laboratorul Muzeului de Istorie al R.S. România, operație în urma căreia ea a pierdut mici fragmente); ⚭; conservare relativ bună (fig. 3 – reproducere după imaginea publicată; fig. 4 – desen după aceeași imagine).

De remarcat faptul că deși descrierea aversului ca fiind fața monedei cu efigia emitentului este corectă din punct de vedere strict numismatic, prin analogie cu monedele bizantine se poate considera aversul ca fiind cel pe care este figurată imaginea Mântuitorului Isus Christos.

Octavian Iliescu atribuie acest ducat voievodului Vlad al III-lea Țepeș, renunțând la posibilitatea ca acesta să aparțină lui Vlad al II-lea Dracul, dar admite că [...] *din punct de vedere strict numismatic, determinarea emitentului aceluia neobișnuit ducat, găsit la Târgșor, rămâne o problemă deschisă.* [...] (Iliescu 1986, 272). Atribuirea s-a făcut pe baza unor argumente stilistice și paleografice, cum ar fi grafia literei slavone *ѣ* (*dobro*), prin comparație cu întipărirea sigilare de pe documentele emise de către cei doi voievozi – Vlad II Dracul respectiv Vlad III Țepeș - aflate încă în arhiva Brașovului la începutul secolului al XX-lea și înregistrate de către slavistul Ioan Bogdan (Bogdan 1902, Bogdan 1905; despre reproducerile de sigilii muntenești realizate de către Ioan Bogdan, cf. Iliescu 1981, 524). Scrisoarea anterior menționată a lui Vlad Țepeș către judele și pârgarii brașoveni, unde voievodul scrie că nu are în acel moment ducați pentru plata "voinicilor" transilvăneni este redată de către O. Iliescu în perioada c. 1456-1459 (Iliescu 1986 276) pe baza faptului că este sigilată cu același sigiliu rotund cu legendă latină ca și alte două scrisori adresate brașovenilor și datate de către I. Bogdan cca 1456-1459 (Bogdan 1905, doc. nr. LXVIII, p. 91 respectiv doc. nr. LXX p. 92-93). S-a considerat imposibil ca Vlad să fi păstrat și folosit în ultima sa domnie același sigiliu cu legendă latină din a doua domnie, în Oct.-Dec.1476 folosind un alt sigiliu cu legendă latină, de influență apuseană (cu numele voievodului redat în forma *Ladislau*s, sigiliu de pe documentele publicate de Bogdan 1905, doc. nr. CCLXV, CCLXVI și LXXIV). Urmând argumentația, implicit Vlad ar fi emis ducatul său de argint după acest interval 1456-1459, când a folosit sigiliul său cu legendă slavonă, și până la data punerii pisaniei de la biserica ctitorită de el la Târgșor, locul descoperirii ducatului în discuție (24 iunie 1461, Iliescu 1986 276-277). Astfel ducatul cu reprezentarea voievodului în picioare/Isus Christos și inscripționă cu numele *V(l)ad* descoperit la Târgșor a fost considerat ca emisiune din anii 1459-1461 a lui Vlad Țepeș.

Trebuie remarcat faptul că acest ducat atribuit lui Vlad Țepeș este complet diferit de ducații munteni emiși de către voievozii care l-au precedat și respectiv i-au succedat lui Vlad Țepeș, a numele său Vladislav al II-lea și fratele său Radu al III-lea cel Frumos. Acești voievozi au emis monede cu caracteristici unitare, din seria ducatilor de tipul convențional denumit *comun muntean*, tip monetar caracteristic Țării Românești în perioada cca 1365 - cca 1400, la care Vladislav al II-lea a revenit în urma reformei monetare din anul 1452. Ducatul cu Isus Christos descoperit la Târgșor face parte din seria care a avut ca prototip dinarii cu cavaler ai lui Radu I, "impusă" apoi ca model de către Mircea cel Bătrân prin emisiunile sale de ducați cu reprezentarea voievodului în picioare pe avers, tip monetar folosit cu precădere de către voievozii care îi vor urma în prima jumătate a secolului al XV-lea (Mihail I, Dan al II-lea, posibil – dar încă nedovedit - Radu al II-lea Prasnaglava și Alexandru Aldea, dacă nu cumva aceștia au adoptat noi tipuri monetare). În opinia unor numismați români (Ernest Oberländer-Târnoveanu, preluată de către R. Ocheșeanu, Ocheșeanu 1998, 197-199) dar și a noastră, este mult mai probabil ca acest ducat cu inscripționă *V(l)ad* și reprezentarea voievodului în picioare să fie o emisiune a lui Vlad al II-lea Dracul (1436 dec. - 1442 după mart., 1443 toamna - 1447 nov., dec.), ducații lui Vlad Țepeș trebuind să se încadreze mai curând în seria binecunoscuților ducați de tip comun muntean ai lui Vladislav II și Radu cel Frumos, cu stil definitoriu pentru monetăria Țării Românești din al treilea sfert al secolului al XV-lea.

Astfel, este acceptat faptul că în anul 1452 – mai precis după tratatul de la Adrianopol încheiat între Ungaria și Imperiul Otoman la 13 aprilie 1452 -Vladislav al II-lea a realizat o reformă monetară prin care se tindea spre o aliniere la asprul otoman (Cazacu 1973) și a emis

un tip de ducat cunoscut de mai multă vreme, în numeroase exemplare (tip MBR 256-262). S-a descris de asemenea și o serie monetară reprezentată doar prin două exemplare publicate, un ducat și un ban, recunoscuți foarte recent ca emisiuni ale acestui voievod, posibil ante-reformă (Costin 2006-2007). Fratele lui Țepeș, Radu cel Frumos (1462-1473, 1473-1474, 1474, 1474-1475), a emis la rândul său o serie de ducați din care se cunosc 5 exemplare publicate, de tipul comun muntean (tip MBR 264-266; pentru prima dată un ducat emis de către Radu al III-lea cel Frumos este publicat și atribuit corect acestui voievod de către Iversen în anul 1868 (Iversen 1868, cf. Iliescu 1958, 320-321, 331-339).

În această ordine de idei apare ca foarte probabilă emiterea de către Vlad al III-lea Țepeș a unor ducați de tipul comun muntean, asemănători celor emiși de către predecesorul său Vladislav al II-lea, Radu cel Frumos continuând apoi baterea acestui tip monetar după detronarea lui Țepeș în noiembrie 1462 și înscăunarea sa ca domn. Până acum aceasta era doar o teorie neconfirmată de vreo descoperire monetară, dar în luna aprilie a anului 2006 am avut șansa de a achiziționa din București un ducat de tipul “comun muntean” cu inscripționa menționând numele unui *Vlad Voievod*, piesă pe care o vom prezenta detaliat în cele ce urmează².

Ca stil și reprezentări, piesa în discuție este destul de asemănătoare ducăților “clasici” ai voievodului Vladislav al II-lea, având totuși anumite particularități care o diferențiază net și care, împreună cu inscripționa, constituie argumente pentru atribuirea sa ca emisiune a voievodului Vlad al III-lea Țepeș.

Descrierea monedei:

Avers: ⚡+ІШ ВЛѦАВ ВОІВОДѦ ГНЬ c.p.e. din perle alungite, cvasi-rectangulare, c.l.i. accentuat.

Scut despicat, cu partea inferioara rotunjită, în primul cartier semiluna având dedesubt o stea cu 6 raze, în al doilea cartier 3 fascii late (fasciat de 6 piese); crăpătură naturală veche în flan, la partea inferioara a scutului, pe mijloc; batere ușor descentrată spre stânga, urme de batere dublă, concavitate ușoară a flanului.

Revers: +ІШ ВЛѦАВ ВОІВОДѦ c.p.e. din perle relativ neregulate (posibil datorită baterii duble), alungite, c.l.i. accentuat.

Acvila valahă cu aripile strânse așezată spre senestra pe un coif, cu capul întors către dextra spre o cruce care iese dintre aripi și constituie “crucea-ajută” de la începutul inscripționei; coiful are lambrechini și două panașe, în câmpul dextra respectiv senestra, panașul din câmpul dextra având aspect de dragon (probabil doar aparent, există ducați ai lui Vladislav al II-lea cu același aspect al panașului frontal); crăpătura naturală din flan este vizibilă în fața capului acvilei; batere foarte ușor descentrată spre stânga, urme de batere dublă, ușoară convexitate a flanului.

Ducat tip “comun muntean”. AR ⚡ 14,5-15 mm 0,56 g (fig. 5 – reproducere fotografică, fig. 6 - desen).

Moneda este bătută din aliaj de argint cu titlu ridicat, și prezintă o patină brun-roșcată uniformă. Nu pare să fi fost agresiv curățată chimic, iar stabilizarea am efectuat-o prin imersie în apă distilată timp de 24 de ore, urmată de deshidratarea cu acetonă anhidră, tratament care a dus la dispariția tonurilor violacee provocate de clorurarea superficială. Locul de descoperire al piesei nu a putut fi aflat, dar nu este exclus ca aceasta să provină din București sau împrejurimi.

² Folosesc acest prilej pentru a îmi exprima recunoștința pentru încurajările și ajutorul oferit fără rezerve de către d-l. dr. Ernest Oberlander-Târnoveanu.

Analiza nedistructivă prin Fluorescență de Raze X (XRF) efectuată în laboratorul Muzeului Național de Istorie a României³ a revelat următoarea compoziție a aliajului monetar: avers - Ag 81,8±0,35%; Cu 11,99%, Fe 0,57%, Pb 0,23%, Bi 0,05% respectiv revers - Ag 83,97±0,44%; Cu 14,56%, Fe 0,64%, Pb 0,36%, Bi 0,04%. Așadar luând în considerare marja de eroare cantitatea de argint din aliaj este cuprinsă între 814,5‰ și 844,1‰, cu o medie de 829,3‰.

Din punct de vedere tehnic, putem remarca faptul că insuficienta plasticitate a pastilei monetare din argint în momentul baterii monedei a dus la apariția anumitor defecte: ușoara batere dublă și neimprimarea unor detalii foarte fine (detaliile de pe capul și corpul acvilei, spre exemplu, unde metalul nu a umplut complet cele mai fine adâncituri din ștanță), concavitatea flanului, crăpătura veche. Aceste defecte pot să apară și atunci când ștanța superioară este lovită repetat cu ciocanul în scopul obținerii unei impresiuni accentuate pe monedă, flanul monetar deplasându-se ușor ca urmare a neuniformității aplicării forței de la o lovitură de ciocan la alta, tensiunile apărute putând cauza și crăparea flanului a cărui plasticitate s-a diminuat prin răcire. Caracteristicile imprimării și convexității flanului apărute în urma baterii indică faptul că ștanța inferioară fixă ("nicovală"), a fost cea cu reversul ducatului (cu reprezentarea acvilei pe coif), iar ștanța superioară mobilă ("ciocan"), a fost cea a aversului (cu scutul heraldic al Basarabilor). Aceeași remarcă s-a putut face și în cazul unui ban de argint pe care într-un articol recent l-am atribuit voievodului Vladislav al II-lea (Costin 2006-2007, 314).

După cum se poate constata din descrierea monedei, inscripționa menționează clar numele unui voievod Vlad precedat de numele-titlu Ioan în forma prescurtată (**†ІУ ВЛАСЬ БОМБОАН**). Împărțirea inscripției pe revers, literele destul de distanțate între ele precum și *ier* chirilic (**Ь**) plasat după ultima consoană a numelui Vlad indică faptul că nu este o greșală sau o prescurtare a numelui Vladislav, ceea ce oricum ar fi fost contrar uzanțelor, diferența între cele două nume fiind prea mare în epocă pentru a pleda în favoarea unei asemenea considerații. Numele-titlu în forma prescurtată **ІУ** și slova *ier* (**Ь**) la finalul numelui Vlad apar și pe sigiliul rotund cu inscripționa slavonă al lui Țepeș (fig. 7 și fig. 8), cu legenda întregibilă **†ІУ ВЛАДЬ ВШНВАА Н Г[ОСПОАН]НЬ ВЪСЕН ЗЕМЛ Н ОГРПВЛАХІНСКОН**. Sigiliul a fost aplicat pe documente aflate în arhivele brașovene, publicate de I. Bogdan (reproduceri după întipărirea sigilare de pe documentele ASB 175 – Bogdan 1905 nr. LXXIII, Iliescu 1981 pl. IV, datat <ante 1460>, ASB 193 – Bogdan 1902 62 nr. LXII, Bogdan 1905 nr. LXXI, cu adnotările autorului reluate de Iliescu 1981 524 și pl. VI, VIII, document emis la Rucăr, datat <1458-1459>, dec. 1, respectiv ASB 210 - Bogdan 1902 63 nr. LXV, Bogdan 1905 nr. LXXII, document datat <cca 1460>, dec. 8). Acest sigiliu a fost clasificat ulterior ca Tipul I al sigiliilor mijlocii, de tip heraldico-iconografic ale lui Țepeș (Cernovodeanu 1976, 1735 – datat în a doua domnie, 1456-1462), luat ulterior în discuție de către O. Iliescu cu aceeași datare (Iliescu 1979 17 respectiv Iliescu 1986, 273-274).

Iconografia sigiliului cu legendă slavonă a lui Țepeș nu are elemente comune cu iconografia ducatului muntean prezentat. Inscripționa este însă redată tot cu caractere foarte mici în raport cu elementele iconografice și cu modulul monedei, sensibil mai mici decât pe ducații lui Vladislav al II-lea. Slovele mărunte sunt oricum caracteristice pentru inscripțiile ducaților munteni și respectiv sigiliilor din această perioadă dar, așa cum se poate observa direct prin studierea reproducerilor fotografice și așa cum s-a remarcat anterior (adnotările lui I. Bogdan, reproduse la Iliescu 1981, pl. VI), sigiliul slav al lui Țepeș are practic cele mai mici

³ Analiza a fost efectuată de către dr. Gh. Niculescu, în colaborare cu dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu (februarie 2009), cărora autorul le mulțumește încă o dată. S-a folosit un dispozitiv Innov-X Systems Alpha Series – Portable XRF, detector cu diodă Si PiN, energie 10-40 kV, 10-50 μA.

caractere, comparativ cu celelalte întipărituri sigilare voievodale cunoscute. Cu mijloace digitale am putut calcula cu precizie destul de bună mărimea unor litere din legenda ducatului: prima literă **Д** – *dobru* – din inscripționa aversului măsoară 1,907 mm lățime maximă și 1,483 mm înălțime, iar ultima literă **A** – *az* – de pe avers măsoară 1,187 mm lățime maximă și 1,568 mm înălțime (ne-am raportat la un diametru măsurat al monedei pe axa orizontală de cca 14,5 mm). Chiar și la aceste dimensiuni minuscule slovele își arată din plin eleganța și precizia gravurii, care indică mâna unui meșter cu experiență în gravarea de sigilii și/sau ștanțe monetare, posibil din orașele transilvănene cu tradiție.

Pentru ilustrare și ușurința comparării am considerat oportună includerea unei scheme cu particularitățile de grafie ale câtorva litere (**A**, **B**, **Д**) așa cum apar ele pe monedele Țării Românești în secolul al XV-lea, monede cu legendă slavonă (fig. 9); am inclus și un exemplu de slove de pe ducații cu acvilă conturnată ai lui Vladislav I – emiși cca 1365 – pentru a sublinia punctul de pornire, prototipul „arhaic”. În cursul acestui secol, marcat prin dese schimbări de domnie și conflicte armate, pe monedele anumitor voievozi munteni constatăm uneori o mare varietate de forme ale unor slove cum ar fi **Д** (*dobro*) – la Dan al II-lea nu mai puțin de 4 forme –, sau **A** (*az*) – la Vladislav al II-lea regăsim 3 forme pe ducați și una pe ban, forme asemănătoare majusculei moderne **A** și minusculei **А**. În cazul ducatului lui Țepeș observăm că litera **Д** are partea superioară redusă la aspectul unui mic trapez, brațele de jos fiind ascuțite și mai lungi, aceasta fiind grafia specifică celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea – particularitate deja subliniată anterior de cercetătorii problemei (Iliescu 1986 273-274) și care este de așteptat să fie o constantă a inscripționelor ducaților munteni din preajma jumătății secolului al XV-lea; și pe ducații lui Radu cel Frumos apare o formă similară a slovei *dobro*, cu brațele de jos chiar mai lungi – cca 2/3 din corpul slovei – și evazate la partea inferioară, nu ascuțite ca pe ducatul lui Țepeș. Se poate remarca și utilizarea slovei **A** cu grafia întâlnită și în cazul anumitor ducați ai voievodului Vladislav al II-lea respectiv ai lui Basarab Laiotă (fig. 9, a2 – de pe un ducat varianta cu soarele deasupra semilunei, tip MBR 262; a3 – de pe un ducat clasic Vladislav II tip MBR 256-261a). Putem considera această formă a literei **A** ca o caracteristică „târzie” a monedelor muntenești de după jumătatea secolului al XV-lea, chiar dacă pe ducații lui Radu cel Frumos (cunoscuți până în prezent) este folosită forma comună a ca pe ducații lui Vladislav al II-lea.

Desenul scutului amintește foarte bine de cel de pe „banul cu cometa”, și respectă aceeași dispunere a elementelor din scut, chiar dacă nu apare și „steaua cu coadă”. Ca stil general, piesa nu este la fel de asemănătoare ducaților clasici ai lui Vladislav al II-lea așa cum este banul cu cometă, totuși nu este exclus ca acest ducat să fie nominalul de valoare mare corespunzător banului cu cometă, întregind astfel seria monetară atribuibilă voievodului Vlad al III-lea Țepeș. De asemenea, nu poate fi exclusă posibilitatea ca gravorul ștanțelor ducaților lui Vladislav al II-lea – foarte uniformi ca stil – să fi gravat la date ulterioare și ștanțele banului cu cometa precum și cele ale ducatului muntean al lui Vlad Țepeș, după cum nu este exclus nici ca măcar sigiliul slav al lui Vlad folosit în principala sa domnie să fi avut aceeași origine. Clarificarea acestor aspecte necesită însă un studiu comparativ aprofundat.

Și din punct de vedere metrologic, având diametrul de 14,5 - 15 mm și greutatea de 0,56 g, ducatul muntean prezentat se încadrează perfect în seria reformată deschisă de către Vladislav al II-lea în 1452 și continuată mai târziu de Radu cel Frumos, respectiv de către Basarab Laiotă. Pentru ducații reformați, „clasici” ai lui Vladislav al II-lea media greutății este de 0,582 g iar mediana 0,565 g (stabilite prin analiza datelor metrologice ale unui eșantion de

90 de piese întregi și mai bine conservate⁴). Pentru ducații lui Radu cel Frumos eșantionul avut la dispoziție (din literatura numismatică) este foarte redus⁵, numai patru ducați întregi fiind publicați, putându-se calcula o medie de 0,531 g și mediana de 0,520 g. Chiar dacă e poate prematur să ne pronunțăm, neavând destule exemplare de monede emise de către Vlad Țepeș și Radu cel Frumos, totuși este posibil ca greutatea și finețea aliajului ducaților celor 3 voievozi succesivi să fi cunoscut o evoluție ușor descendentă pe fondul creșterii prețului argintului, tendință care se va menține în perioada lui Basarab Laiotă, ale carui monede sunt de regulă din billon (deci de calitate oricum inferioară, deși mai grele). Moneda locală a Țării Românești pare a urma evoluția monedei otomane de argint, asprul, intens folosit și în teritoriul său.

În ceea ce privește valoarea intrinsecă dată de conținutul în metal prețios al aliajului monetar, adică titlul, conform datelor analizei XRF prezentate mai sus ducatul muntean al lui Vlad Țepeș conține argint într-o proporție de cca 814,5‰ - 844,1‰, cu o medie de 829,3‰. Așadar, la greutatea de 0,56 g, ducatul are în medie 0,464 g argint fin. Raportându-ne la situația monetară din Imperiul Otoman în perioada domniilor lui Țepeș, constatăm că după o relativă stabilitate anterioară, în timpul lui Mehmed al II-lea (1444 și 1451-1481) greutatea și conținutul de argint fin al unității monetare otomane (akçe, aspru) au fost reduse de șase ori (Pamuk 2000 48), operațiune numită reînnoirea monedelor (*tecdid-i sikke*). Întrucât pe fiecare nouă emisiune de aspri a lui Mehmed al II-lea este trecut primul an al seriei (în mod excepțional), s-a putut stabili succesiunea reînnoirilor în lipsa unor documente complete privind aceste operațiuni. S-a constatat că după prima emisiune de aspri ai lui Mehmed II din prima sa domnie (848 A.H./1444), în a doua domnie emisiunea inițială de aspri din 855 A.H. (1451) a fost urmată de o reînnoire a monedelor mai întâi la fiecare 10 ani din calendarul islamic (865 A.H./1460-61; 875 A.H./1470-71) și către final la fiecare 5-6 ani (880 A.H./1475-76; 886 A.H./1481) (Pamuk 2000 48). Pe fondul general european al unei crize a argintului, fiecare reînnoire aducea venituri importante faimosului sultan contemporan și dușman lui Țepeș, utilizarea monedelor din emisiunile vechi fiind interzisă și pedepsită cu amendă (de exemplu, un regulament otoman privind minele din Novar - Novo Brdo – emis după 1 iunie 1455 interzice folosirea asprilor demonetizați din emisiunea veche, sub pedeapsa amendării cu 2 aspri pentru 1 dirhem de argint în monede vechi deținut – Stancu 1979 118). Existau slujbași care colectau asiduu numerarul vechi la un curs dezavantajos pentru populație (de exemplu 10 aspri noi pentru 12 vechi), vânzând apoi asprii către monetăriile otomane la prețuri care difereau ușor de la o regiune la

⁴ Datele metrologice necesare au fost preluate din manuscrisul lui Octavian Iliescu, *Corpus Nummorum Valachorum*, datat 1974, unde sunt descriși 105 ducați ai lui Vladislav al II-lea (pentru detalii cf. Costin 2006-2007, p. 318, nota nr. 30 – îi mulțumesc d-lui O. Iliescu pentru permisiunea de a consulta și utiliza această importantă lucrare). O medie a greutateii ușor diferită (0,55 g) obținută prin efectuarea calculelor asupra unui lot mult mai redus numeric de monede, cf. Vilcu 2001, 185. Greutatea 'brută' de 0,60 g pentru ducații lui Vladislav al II-lea este dată de către Iliescu 1986, 279, în *Tabloul sinoptic cuprinzând Schema emisiunilor monetare ale Țării Românești de la 1365 la 1481*. Aceeași greutate brută de 0,60 g este precizată și pentru ducații lui Radu cel Frumos.

⁵ Un prim ducat bine conservat al lui Radu cel Frumos publicat în Iversen 1868 cântărește 0,735 g la un diametru de 15 mm (MBR, p. 32, nr. 264). Din col. ing. Octavian Luchian este publicat un alt exemplar (găurit pentru salbă), cu greutatea reală de 0,57 g și diametrul de 15 mm (Iliescu 1958 320 nr. 23 – cu greutatea de 0,57 g; aceeași monedă este descrisă în MBR, p. 32, nr. 265, cu greutatea de 0,6 g; la Iliescu 1971 108-109, cat. nr. 2, greutatea acestui ducat este greșit menționată ca fiind de 0,75 g, probabil o simplă inversare a cifrelor greutateii reale). Un al treilea exemplar (MBR, p. 32, nr. 266) cântărește 0,47 g la 15 mm diametru. Încă doi ducați sunt publicați – fără ilustrație, deși se menționează că "excelează prin iconografie, calitatea metalului conținut" - ca descoperiți în zona cetății Severinului, cf. Stîngă 1996, 150: un ducat de 15,5 mm cântărește în mod surprinzător numai 0,35 g (Muzeul Regiunii Porților de Fier din Drobeta Turnu-Severin nr. inv. II 5821), celălalt fiind fragmentar (15 mm, 0,30 g; nr. inv. II 5820). Excluzând piesa fragmentară, media pentru cei 4 ducați rămași este de 0,531 g iar mediana de 0,520 g, la un diametru tipic (modul) de 15 mm, cu observația că ducații găsiți la Turnu-Severin par neobișnuit de ușori).

alta, dar care în mod evident erau inferioare valorii de circulație a noilor aspri care se puteau bate din argintul monetar astfel recuperat, după alierea suplimentară cu aramă.

Reglementările oficiale otomane solicitau în mod tradițional monetărilor ca dintr-o cantitate de 100 dirhemi argint (320,7 g; dirhemul era o unitate ponderală echivalentă cu 3,207 g) să se bată un număr precis de aspri. Verificarea făcută de către eminul otoman însărcinat cu supravegherea și administrarea atelierelor monetare, consta în cântărirea a 100 dirhemi de aspri urmată de numărarea pieselor care alcătuiau această cantitate, numărul acestora trebuind să se încadreze în prevederile oficiale (Stancu 1979 119). Abaterile de la standardul impus erau astfel ușor de detectat cu instrumentele de cântărire ale epocii, loturile de monede necorespunzătoare fiind în principiu trimise la topit. Se pare că datele documentare privind aceste aspecte sunt mai rare pentru perioada secolului al XV-lea, și chiar în cazurile pentru care există date certe nu este clar în ce măsură standardele guvernamentale erau respectate de monetăriile otomane (Pamuk 2000 46), analiza descoperirilor monetare (inclusiv a celor din România) arătând unele diferențe în minus față de standardele oficiale (de exemplu Stancu 1979 118). Probabil că aceste variații sensibile de greutate de la o piesă la alta dar în interiorul unor limite se datorează și faptului că asprii erau bătuți „*al marco*” și verificarea lor nu se făcea individual – ceea ce era dealtfel foarte greu de realizat la un volum mare emis.

Pentru perioada de după jumătatea secolului al XV-lea putem folosi tabloul evoluției metrologice a asprului otoman stabilit de către Pamuk (Pamuk 2000 46 Tab. 3.1) pe baza studierii unor monede aflate în colecții particulare și a agregării și compilării datelor din literatura numismatică turcă, tablou pe care îl putem completa cu rezultatele analizelor efectuate în România asupra unor loturi de aspri emiși de Mehmed al II-lea (Stancu 1983 85-95, tab. nr. 2). Constatăm astfel că în 1444, la prima urcare pe tron a lui Mehmed al II-lea, se băteau 290 aspri din 100 dirhemi de argint (320,7 g), acești aspri cântărind în medie 1,06 g. Începând cu 1451 din aceeași cantitate de argint se băteau 305 aspri a câte 1,01 g (sau 0,98 g la Jem Sultan 1977 76-78); alte surse dau limitele 1,05-0,85 g – Stancu 1979 118), cu un titlu ce oscilează între 980-992‰, ceea ce ar da o medie de 986‰. Cantitatea medie de argint fin a acestei prime emisiuni de după a doua urcare pe tron a lui Mehmed al II-lea purtând data A.H. 855 (dar puse în circulație între 18.02.1451-17.10.1460, perioadă care include mare parte din principala domnie a lui Țepeș, august 1456-noiembrie 1462) ar fi aşadar de cca 0,985 g (teoretic și oficial). Foarte probabil reforma monedei muntenești a lui Vladislav al II-lea din 1452 s-a făcut urmărind tocmai acești aspri ai lui Mehmed al II-lea și eventual ai predecesorului său Murad al II-lea, de unde și echivalența stabilită de cercetătorii români (relativ controversată din cauza datelor metrologice neconstante luate în calcul): 1 ducat Vladislav II echivalent cu 1 aspru otoman (Cazacu 1973), cu 2/3 dintr-un aspru (Iliescu 1975 148), cu 1/2 aspru (Vîlcu 2001 185), și în sfârșit se revenea la echivalența cu 1 aspru, curs impus de către voievod și superior cursului corespunzător valorii intrinseci a ducăților (Costin 2006-2007 318).

Asprii lui Mehmed al II-lea din emisiunea a II-a, purtând data 865 A.H. (bătuți în următorul interval de 10 ani, între 17.10.1460 și 30.06.1470) aveau greutatea legală și mai scăzută, de 0,96 g (Pamuk) sau 0,93 g (Jem Sultan) respectiv între 0,95-0,80 g (Stancu 1976 118), din 100 dirhemi argint bătându-se aşadar 320 aspri de 0,96 g. Titlul pieselor analizate din această emisiune variază între 973-994‰, ceea ce ar reprezenta, în realitate, tot un conținut mediu de argint de 983‰, revenind 0,9289 g argint fin per aspru – adică exact cantitatea medie de argint fin din 2 ducați ai lui Vlad Țepeș (0,9288 g). În 1470 numărul asprilor obținuți din 100 dirhemi argint ajunsese la 330, cu greutatea teoretică scăzută la 0,93 g, iar devalorizarea a fost și mai drastică la „reînnoirile” din 1475 (400 aspri de câte 0,77 g) respectiv 1481 (când din 100 dirhemi argint se băteau 410 aspri de câte 0,75 g).

Conform celor prezentate și judecând după acest unic ducat cunoscut, ar rezulta o echivalență de 2 ducați munteni ai lui Vlad Țepeș la 1 aspru otoman din emisiunile lui Mehmed al II-lea datate 855 A.H. (dar puse în circulație între 18.02.1451-17.10.1460) respectiv purtând data 865 A.H. (bătuți în următorul interval de 10 ani, între 17.10.1460 și 30.06.1470). Aparent echivalența se verifică cel puțin sub raportul conținutului real de metal prețios, adică a valorii intrinseci, dacă acceptăm că asprii lui Mehmed al II-lea se încadrau în limitele oficiale de greutate și titlu, iar ducatul lui Țepeș ca reprezentativ pentru clasa sa. Cu toate acestea nu putem forța o concluzie fermă doar pe baza unei singure monede studiate. Revenind la date cunoscute, tabloul metrologic al ducaților lui Vladislav al II-lea la care gama greutateilor variază între 0,41 g și 0,79-0,80 g (O. Iliescu, *Corpus Nummorum Valachorum*, mss. datat 1979, vezi mai sus nota nr. 4), dar cu media de 0,582 g și mediana de 0,565 g la un titlu de peste 800-900‰, pare destul de apropiat de datele ducatului lui Vlad Țepeș. Acest fapt – care necesită confirmarea prin descoperiri viitoare – poate îndruma și discuția privind echivalența ducatului lui Țepeș pe același făgaș ca în cazul ducaților lui Vladislav al II-lea. Nu există documente care sa sugereze un anumit curs al monedei lui Vlad Țepeș față de asprul otoman, dar în opinia noastră impunerea de către voievod a unui alt raport de schimb oficial, superior valorii intrinseci și deci favorabil monedei sale – de exemplu 3 ducați munteni/2 aspri – ar fi fost profitabilă și chiar plauzibilă, putându-se înscrie cu succes printre măsurile aplicate de Țepeș pentru redresarea economiei Țării Românești în cea de-a doua domnie (1456-1462). O condiție ar fi fost ca volumul emisiunilor de ducați sa fie destul de mare ca să acopere necesități cum ar fi plata taxelor – inclusiv a celor vamale –, susținerea într-o anumită măsură a nevoii de monedă măruntă pe piața internă, etc. După cum am arătat anterior, o opinie similară despre cursul oficial impus avem în privința ducaților lui Vladislav al II-lea (Costin 2006-2007 317-318). Probabil în circulația internă a Țării Românești exista o echivalență și între ducații vechi ai lui Vladislav și cei noi ai lui Țepeș, atunci când aceste monede au putut circula împreună, echivalență greu de dovedit astăzi dar care posibil era în defavoarea ducaților vechi ai lui Vladislav.

Ca perioadă de emiterie a acestui tip de ducat muntean propunem perioada celei mai importante domnii a lui Țepeș, adică 1456-1462, singura perioadă în care condițiile erau favorabile emiterii de monedă. Se știe că în primii ani ai celei de-a doua domnii, neavând o armată pe măsură și nici sprijin din părțile transilvane sau din Regatul Ungariei, Țepeș a păstrat cel puțin o aparență de bună înțelegere cu turcii și s-a resemnat să plătească tributul de 10000 ducați aur, mergând să-l ducă personal la Poartă timp de 2 ani la rând (Cazacu 2008 147), în următorii 3 ani amânând sub diferite pretexte plata și predarea personală a tributului. Vlad a folosit răgazul de timp câștigat ca să-și consolideze domnia, să repună relațiile cu orașele transilvănene pe făgașul dorit de el și să întărească economia Țării Românești. Emiterea de monedă a făcut parte fără îndoială dintre măsurile luate pentru îndeplinirea acestui ultim obiectiv. Informațiile documentare disponibile în prezent sunt prea vagi pentru a permite restrângerea acestei datări, întrucât considerăm că scrisoarea lui Vlad Țepeș în care voievodul menționează ducații pe care în acel moment nu îi are (pentru a plăti mercenari) (Bogdan 1905 99, doc. nr. LXXVII; ASB nr. 159) fac referire la noțiunea de “bani” în sine, sau mai probabil la ducați de aur, și nu la o monedă pe care voievodul nu o avea dar intenționa să o emită. Este oricum mai greu de crezut faptul că plata mercenarilor s-ar fi făcut în monedă locală, știut fiind faptul că în Europa medievală serviciile ostașilor se plăteau în monedă forte, cu valoare intrinsecă mare (de obicei monede de aur sau argint de valoare mare), eventual recunoscute și în regiunile din care proveneau mercenarii respectivi. Așa cum dovedesc documentele de epocă, monedele folosite în tranzacțiile mai importante sunt florinii ungurești de aur și asprii turcești

de argint (Iliescu 1995), monede suficient de abundente pe piață și implicit monede „ieftine”. Nu trebuie uitat faptul că încă de la apariția lor monedele au constituit un mijloc de schimb cu valoare mai ales intrinsecă, standardizat și garantat de către autoritatea emitentă, deci un instrument apreciat și căutat pentru avantajele oferite – fapt care adesea ducea la fenomene de epuizare a numerarului de calitate aflat în circulație prin teaurizare sau export. Așa cum am spus și cu alt prilej (Costin 2006-2007, p. 317-318), considerăm că în Țările Române moneda locală avea rolul de a suplini nevoia de numerar de mai mică valoare, pentru tranzacții cotidiene sau plata unor taxe (inclusiv vamale).

Pe baza datelor de care dispunem în prezent nu putem preciza exact intervalul din a doua domnie a lui Vlad Țepeș când s-au emis acești ducați, însă putem considera pe drept că această activitate a încetat odată cu urcarea pe tron a lui Radu cel Frumos, înainte de 15 august 1462 (când comitele secuilor anunța încheierea unui tratat de pace cu “ilustrul domn Radu” – Cazacu 2008 214-215), chiar dacă confruntările dintre cei doi frați s-au prelungit până în noiembrie 1462 când Vlad a fost arestat din ordinul lui Matei Corvin și înțemnițat în fortăreața de la Visegrád. Baterea de monedă ar fi putut înceta chiar mai devreme, din cauza teribilei campanii militare otomane din iunie 1462, care deși s-a încheiat favorabil pentru Țepeș a fost urmată de o instabilitate ce a culminat cu înscăunarea lui Radu cel Frumos, sprijinit atât de turci cât și de o parte dintre boieri. Pe de altă parte, dacă ne ghidăm după atribuirea și datarea propuse pentru banul “cu cometă”, nu vedem nici un motiv pentru care Vlad ar fi emis la începutul domniei sale doar nominalul mic, banul, fără a fi însoțit de o emisiune paralelă de ducați munteni. Este posibil ca și emiterea ducăților să fi fost începută în același interval probabil, 1457-1459, ca și banii (Iliescu 1979 127). Se știe că imediat după înscăunare (august 1456) situația lui Vlad era destul de precară, inclusiv în privința armatei sale, astfel că le-a solicitat brașovenilor să trimită grabnic un număr de oșteni aleși pentru a impresiona solia turcă aflată la curtea sa, evitând astfel încheierea unui tratat foarte dezavantajos, de pe o poziție mult inferioară (Cazacu 2008 146). Întrucât ajutorul solicitat nu a venit, și nici regele Ladislau nu s-a implicat cu acest prilej, Vlad a fost nevoit să accepte condițiile grele ale tratatului. În primii doi ani ai celei de-a doua domnii Țepeș a dus personal la Poartă tributul uriaș de 10000 ducați aur (de 5 ori mai mare decât tributul Moldovei), dar în următorii 3 ani voievodul a evitat plata tributului prin diverse pretexte, măsură care era de așteptat că va trezi imediat o reacție agresivă din partea sultanului Mehmed al II-lea, cunoscut pentru duritatea sa. Acest gest al lui Vlad era foarte probabil un gest calculat, întrucât voievodul reușise ca în acești ani de răgaz să-și consolideze domnia și forța militară și nu mai era un adversar ușor de înlăturat. Acești ani (1457-1461) sunt cei în care Țara Românească a cunoscut o prosperitate crescândă și toate condițiile pentru emiterea de monedă erau îndeplinite. Considerăm așadar că cea mai probabilă perioadă de emisie a ducăților munteni ai lui Vlad este intervalul 1457-1462 (înainte de 15 august).

Este dificil de stabilit și dacă monedele lui Țepeș au fost bătute tot în monetăria de la Târgoviște ca și ducații lui Vladislav al II-lea sau au constituit primele emisiuni ale unei monetării deschise în conjuncție cu reconstrucția reședinței voievodale de la București. Conform unei opinii mai vechi (Iliescu 1971, p. 103-110) este posibil ca odată cu mutarea capitalei la București (în jurul anului 1459), Vlad Țepeș să fi înființat aici și o monetărie, unde atât el cât și Radu cel Frumos respectiv Basarab Laiotă (și, prezumtiv, Basarab Țepeluș) ar fi bătut monede – deși la momentul publicării acestei opinii lui Vlad al III-lea nu i se atribuiseră încă nici o monedă cu un grad de certitudine semnificativ. Probabil descoperiri și cercetări viitoare bazate pe un material documentar și numismatic mai consistent vor permite clarificarea acestui aspect.

În ceea ce privește raritatea excepțională a monedelor lui Vlad Țepeș (în acest moment cunoscându-se doar câte un exemplar de ban respectiv de ducat tip comun muntean - cel care constituie obiectul acestui articol), se pot expune câteva considerații. Este foarte posibil ca volumul emisiunilor de ducați și bani ai lui Țepeș să fi fost mult mai scăzut față de volumul emisiunilor lui Vladislav al II-lea respectiv Radu al III-lea, dar nu trebuie exclusă nici posibilitatea ca emisiunile lui Vlad să fi fost retrase din circulație de către succesorul său Radu cel Frumos, vrăjmășia dintre cei doi frați rivali la tronul Țării Românești fiind un fapt istoric binecunoscut. Desigur, motivul retragerii ar fi putut să fie exclusiv sau în principal de natură obiectivă nu subiectivă, anume reciclarea metalului din emisiunile monetare mai vechi, fenomen des întâlnit în Europa medievală în condițiile creșterii valorii metalelor prețioase.

În concluzie, pe baza argumentelor paleografice, stilistice și metrologice expuse, considerăm că acest ducat de tipul comun muntean reprezintă o emisiune monetară necunoscută anterior a voievodului Vlad al III-lea Țepeș, din perioada principalei sale domnii, databil între anii 1457-1462 (înainte de 15 august).

Explicația figurilor

Fig. 1: Portretul lui Vlad Țepeș (Castelul Ambras, Tyrol, copie din secolul al XVI-lea după un original din secolul al XV-lea).

Fig.2: Banul "cu cometa" atribuit voievodului Vlad al III-lea Țepeș.

Fig.3: Ducat cu efigie/bustul lui Isus Christos atribuit voievodului Vlad Țepeș (reproducere după fotografia publicată).

Fig.4: Ducat cu efigie/bustul lui Isus Christos atribuit voievodului Vlad Țepeș (desen după fotografia publicată – grafica Alexandru Pînzar).

Fig. 5: Ducat tipul "comun muntean" atribuit voievodului Vlad al III-lea Țepeș.

Fig. 6: Ducat tipul "comun muntean" atribuit voievodului Vlad al III-lea Țepeș – desen (grafica: Alexandru Pînzar).

Fig. 7: Reproducere după amprenta sigiliului slav al lui Vlad al III-lea Țepeș, de pe documentul ASB nr. 175, datat ante 1460 (clișeu original O. Iliescu, după Ioan Bogdan).

Fig. 8: Reproducere după amprenta aceluiași sigiliu slav al lui Vlad Țepeș, de pe documentul ASB nr. 193, datat 1458-1459 (clișeu original O. Iliescu, după Ioan Bogdan).

Fig. 9: Formele slovelor chirilice A, B, Д pe ducați și bani ai Țării Românești (cca 1365 și secolul al XV-lea).

Caption

Fig. 1: The portrait of Vlad the Impaler (Ambras Castle, Tyrol, a 16th century copy after a 15th century original).

Fig.2: Ban "with comet", attributed to Vlad III the Impaler.

Fig.3: Ducat with portrait/bust of Christ, attributed to Vlad III the Impaler.

Fig.4: Ducat with portrait/bust of Christ, attributed to Vlad III the Impaler.

(drawing after an edited photo – graphics by Alexandru Pînzar).

Fig.5: Ducat of traditional Wallachian type, attributed to Vlad III the Impaler.

Fig.6: Ducat of traditional Wallachian type, attributed to Vlad III the Impaler – drawing (graphics by Alexandru Pînzar).

Fig. 7: Reproduction after the imprint of the seal with Cyrillic inscription of Vlad III the Impaler, from the document ASB no 175, dated before 1460 (original slide O. Iliescu, after Ioan Bogdan).

Fig. 8: Reproduction after the imprint of the seal with Cyrillic inscription of Vlad III the Impaler, from the document ASB no 193, dated 1458-1459 (original slide O. Iliescu, after Ioan Bogdan).

Bibliografie

- Andreescu 1998 – Ștefan Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, București, ed. II revizuită, 1998, 315 p. (ed. I publicată în 1976).
- Bogdan 1902 - Ioan (I.) Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, București, 1902.
- Bogdan 1905 - Ioan (I.) Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I, 1413-1508, București, 1905.
- Cazacu 1973 – Matei Cazacu, *L'impact ottoman dans les pays roumains et ses incidences monétaires 1452-1504*, RRH, 12, 1973, p. 159-192.
- Cazacu 2008 - Matei Cazacu, *Dracula*, București, 2008, 459 p. și 8 pl.
- Cernovodeanu 1976 – Dan Cernovodeanu, Contribuții la studiul însemnelor heraldice ale lui Vlad Țepeș, *Revista de istorie*, 29/11, 1976, p. 1732-1741.
- Costin 2006-2007 - B. Costin, O serie monetară necunoscută a Țării Românești din secolul al XV-lea atribuită voievodului Vladislav al II-lea, în *Cercetări Numismatice*, 12-13, 2006-2007, p. 309-319.
- Hașdeu 1893 - B.P. Hașdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, București, 1893. Reeditat de Grigore Brâncuș, București, 1976. Vocea BAN cuprinde și contribuția lui D. A. Sturdza, *Banii moldovenști și muntenști*, col. 2429-2446, cu pl. A-C; în reeditarea din 1976, p. 150-163 și pl. A-C.
- Iliescu 1958 - O. Iliescu, *Emisiuni monetare ale Țării Românești din secolele al XIV-lea și al XV-lea*, SCN, 2, 1958.
- Iliescu 1975 – O. Iliescu, *Ducații Țării Românești cu numele lui Basarab voievod*, SCN, 6, 1975, p. 139-152 și 1 pl.
- Iliescu 1979 - O. Iliescu, *Vlad l'Empaleur et le droit monétaire*, *Revue Roumanie d'Histoire* (RRH), 18, 1979, 1, p.107-131.
- Iliescu 1981 - O. Iliescu, *Un prețios instrument de lucru pentru studierea evului mediu românesc*, BSNR, 70-74, 1976-1980, Ed. Academiei Române, București, 1981, p. 521 – 550.
- Iliescu 1986 - O. Iliescu, *Ducați necunoscuți emiși de doi voievozi ai Țării Românești în secolul al XV-lea*, BSNR, 77-79, 1983-1985, 131-133, Ed. Academiei Române, București, 1986, p. 257-289.
- Iliescu 1995 – O. Iliescu, *Evoluția valorii bunurilor funciare în Țările Române. A. Țara Românească (1454-1521), (II)*, RRH, 13, 1995, p. 7-30.
- Iliescu 1996 - O. Iliescu, *Dimitrie Alexandru Sturdza și numismatica românească*, BSNR, 140-141, 1992-1993, Ed. Academiei Române, București, 1996, p. 17-58.
- Iliescu 2002 – O. Iliescu, *Istoria monetei în România*, București, 2002, 168 p.
- Iversen 1868 - I. Iversen, *Berliner Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde*, 4, 1868, p. 240-243.
- Jem Sultan 1977 - Jem Sultan, *Coins of the Ottoman Empire and the Turkish Republic. A Detailed Catalogue of the Jem Sultan Collection*, Thousand Oaks, 1977.
- MBR - O. Luchian, *Țara Românească*, în G. Buzdugan, O. Luchian și C. C. Opreșcu, *Monede și bancnote românești*, Ed. Sport-turism, București, 1977.
- Moisil 1921 – C. Moisil, *Istoria monetei în România – Expunere sumară – 8. Urmașii lui Mircea cel Ȃtrân*, în *Cronica Numismatică și Arheologică*, 2, 6-8, 18-20, 1921, p. 32-41, (lucrarea conține, de fapt, ai multe contribuții separate, 9. *Dan II și pierderea dreptului monetar*, p. 34-6; 10. *Monetăria din Țișoara a lui Vlad Dracul*, p. 36-40; *Ultimii domni munteni care au bătut monete: Basarab Voievod și Vladislav II*, p. 40-41)
- Moisil 1938 – C. Moisil în *Enciclopedia României*, I, București, 1938.
- Ocheșeanu 1998 - Radu Ocheșeanu, *„Ducatul de cruciadă” al voievodului Vlad Țepeș*, SCN, XII, 1998, pp. 199.
- Pamuk 2000 – Pamuk Şevket, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge University Press, 2000, xxvi + 276 p., 45 planșe.
- Stancu 1979 – Paraschiva Stancu, *Aspri turcești din secolul al XV-lea descoperiți în satul Colceag, com. Țișoara, jud. Prahova*, CN, 2, pp. 115-127.

- Stancu 1983 - Paraschiva Stancu și V. Cojocaru, *Notă preliminară asupra unui tezaur de aspri din secolul al XV-lea descoperit în com. Piua Petrii, jud. Ialomița*, CN, 5, 1983, pp. 85-95.
- Stîngă 1996 - Ioan Stîngă, *Circulația monetară la cetatea Severinului (secolele XIII-XVI)*, CN, VII, 1996, p. 149-154.
- Sturdza 1872 - D. A. Sturdza, *Übersicht der Münzen und Medaillen des Fürstentums Romanien (Moldau und Walachei)*, NZ, 4, 1872, p. 44-129, și 6 planșe; lucrarea a fost publicată și separat cu același titlu, în ediția autorului, la Viena în 1874, având 4 plus 86 de pagini și 6 planșe.
- Sturdza 1878 - Demetriu A. Sturdza, *Memoriu asupra numismaticei românești*, București, 1878, 20 p.
- Vîlcu 2001 - Aurel Vîlcu și Steluța Gramaticu, *Despre ducații lui Vladislav II, voievod al Țării Românești (1447; 1448-1456)*, în *Simpozion de numismatică*, Chișinău, 2001, Ed. Enciclopedică, București, 2002, p. 181-188.

Fig. 1

Fig. 2

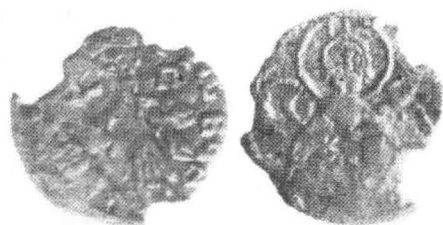

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

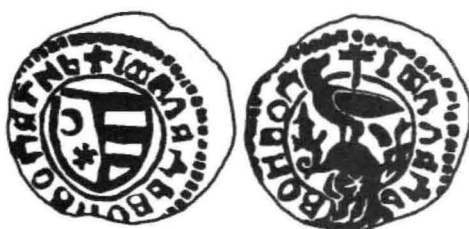

Fig. 6

Fig. 7

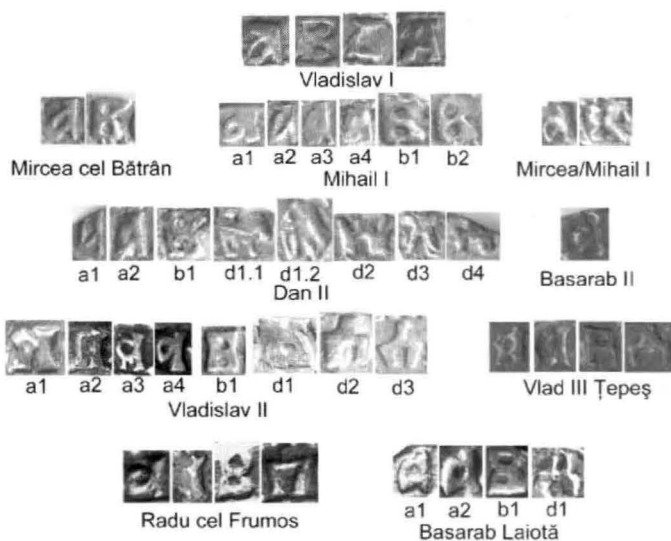

Fig. 9

Fig. 8